

Тарас ГОРБАЧЕВСЬКИЙ

ОБ'ЄДНАННЯ ТА НАУКОВІ ОСЕРЕДКИ РИМО-КАТОЛИЦЬКИХ СВЯЩЕНИКІВ У МІЖВОЄННОМУ ЛЬВОВІ

У міжвоєнний період Львів був третім за величиною містом у Польщі, центром воєводства, важливим господарським та культурним осередком (Східні Торги, Оссолінеум, Університет Яна Казимира). Саме в цей період збудовано аеродром та запрацювала радіостанція. Наприкінці 1930-х років у місті проживало більше 300 тис. мешканців, більшість із яких поляки, 30 % – євреї, близько 15 % – українці. У 1940 р. планували навіть відзначити 600-ліття Львова у складі Польської держави¹. Правда, якщо порівнювати статус міста з попереднім австрійським періодом, то Львів із центру автономії перетворився на середньостатистичне місто внаслідок значних воєнних збитків та відпливу австрійських службовців.

Упродовж віків Львів був багатонаціональним і поліконфесійним містом, у якому проживали католики, православні, протестанти та євреї. Найбільшу кількість прихожан об'єднували Римо-Католицька (РКЦ), Греко-Католицька (ГКЦ) та Вірмено-Католицька Церкви. Протестантські впливи були порівняно незначними і тому Львів вважали католицьким містом, завжди вірним (*semper fidelis*) Вселенській Церкві². У міжвоєнному Львові діяло чимало різних католицьких організацій.

Залучення вірних архидієцезії для допомоги Церкві зумовило сильніший вплив у робітничих та інших середовищах. Віряни брали активну участь у добровільних акціях, обороняли інтереси Церкви в Сеймі та на урядових посадах. Керівники архидієцезії у програмі будівництва костелів, закладенні парафій, організації місій та благодійних акцій, видання преси та католицької літератури звертали увагу на важливість залучення додаткових коштів³. Завдання, які ставила перед собою Церква, полягали в поверненні втрачених позицій та збереженні свого впливу на якнайширші маси, тому й сприяла Римо-Католицька Церква створенню християнських робітничих союзів, різних християнських об'єднань та викладання релігії у школах, розвитку та самовдосконаленню парафіяльних священиків, зважаючи на новітні виклики часу.

На початку 1920-х років у Львівській архидієцезії активно діяло об'єднання римо-католицьких священиків “Unitas”, створене з метою духовного розвитку

¹ *Kaczorowski B. Zabytki starego Lwowa / Bartłomiej Kaczorowski. – Warszawa, 1990. – S. 18.*

² *Горбачевський Т. Римо-католицька громада у Львові в міжвоєнний період (1921–1939) / Т. Горбачевський // Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. Ювілейний збірник на пошану Олександра Колянчука. – Львів, 2012. – С. 44.*

³ *Bangha B. W służbie Akcji Katolickiej / B. Bangha. – Kraków, 1935. – S. 28.*

священнослужителів, пропагування престижності їх праці, для активізації діяльності щодо релігійного та національного виховання вірних, для взаємодопомоги членів об'єднання. Товариство “Unitas” існувало на внески членів і жертводавців, прибутки від видавничої діяльності. Об'єднання нагадувало своєрідне братство. Під час засідань члени товариства обговорювали важливі справи, узгоджували питання діяльності парафіяльних братств, культурних та освітніх товариств для робітників і працюючих жінок, молоді, священники обмінювалися досвідом та шукали нові шляхи для вирішення проблем. Саме у товаристві священники отримували юридичну консультацію і могли сподіватися на економічну підтримку “Unitas”⁴. Зауважимо, що членами об'єднання могли бути як світські священники, так і ченці. Приймали у члени товариства за пропозицією двох учасників та затверджували більшістю голосів. Крім головного правління, яке представляли керівник, віце-керівник, секретар, скарбник, організували також окружні відділи “Unitas”, що зазвичай збігалися з межами одного або кількох повітів із власними окружними урядами, що діяли протягом трьох років. Ці окружні уряди були своєрідними посередниками між головним урядом у Львові та повітовими членами товариства. Під час повоєнної відбудови передусім через економічні труднощі товариство не змогло провадити активної діяльності⁵.

У місті діяв гурток священників львівського відділу Спілки польських скаутів. На цю організацію мала безпосередній вплив РКЦ і використовувала у пропагуванні християнських засад серед молоді, збереженні консервативних цінностей та в боротьбі з новітніми політичними антицерковними віяннями часу. Метою гуртка стало залучення священників до широкої душпастирської праці в межах скаутських організацій, поглиблення духу Христової науки у скаутській ідеології та розбудові релігійного життя, приготування нових педагогічних методик і програм для виховання, поширення скаутських ідеалів серед громадськості, опіка та підтримка скаутів-семінаристів Духовної семінарії ім. архієпископа Ю. Більчевського у Львові⁶. Католицькі священники, які були членами гуртка, брали участь в організаційних зібраннях, заслуховували реферати та доповіді, займалися підготовкою та виданням пропагандистських листівок та публікацій, організували бібліотеку з літературою релігійного спрямування⁷.

У Львові на вул. Чарнецького, 30 діяла духовна семінарія РКЦ, що була однією з кращих у Польщі за рівнем підготовки священників. Семінаристів залучали до роботи з вірними у Львові та в архидієцезії, вони організували спільні реколекції, паломництва, молитовні зустрічі⁸. У закладі всіляко заохочували постійну практику молитви, читання книг та газет, вправлення в мистецтві проповіді, костельному

⁴ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі ЦДАУ, м. Львів). – Ф. 197 (Митрополічий католицький капітул, м. Львів). – Оп. 1. – Спр. 1837 (Статут товариства католицьких священників “Унітас”, 1921). – Арк. 1.

⁵ Там само. – Арк. 2.

⁶ ЦДАУ, м. Львів. – Ф. 832 (Римо-католицька духовна семінарія, м. Львів). – Спр. 37 (Статут гуртка священників Львівського відділу “Спілка польських скаутів” 1920). – Арк. 2.

⁷ Там само. – Арк. 3.

⁸ Там само. – Спр. 4 (Положення про права і обов'язки студентів Римо-католицької семінарії у Львові). – Арк. 7.

григоріанському та хоровому співі. Після 5-го року навчання обов'язковими іспитами були літургійний спів та костельний церемоніал⁹. У семінарії запроваджено суворий розпорядок: 5.30 – підйом, розминка, умивання, 6.30 – молитва, Меса, 7.25 – сніданок, 7.40 – вихід і початок занять, 12.30 – іспит совісті, 12.35 – обід, 14.15 – відпочинок, 14.30 – самостійне навчання, 17.00 – вечера, 18.20 – духовне читання, 20.15 – сповідь, вечірні молитви, 21.00 – вільний час, 21.30 – час сну¹⁰.

При семінарії організовано секцію абстинентів (непитущих), що згуртувала, крім семінаристів, студентів теологічного факультету Яна Казимира. Ціль, що ставили перед собою учасники секції полягала у пропагуванні ідеї непитущості, відродженні духовних та моральних принципів серед громадськості. Абстиненти організовували лекції про шкоду алкоголю. Самі учасники об'єднання склали перед Богом присягу не вживати алкогольних напоїв¹¹. При цій секції діяв ще й гурток тих, що не палять, члени якого інформували інших про шкідливість паління тютюну, передусім студентів теологічного відділу, а також громадськість. Церква активно боролася зі шкідливими звичками¹². Гурток абстинентів, до речі, виник на початку ХХ ст., коли проблема алкоголізму серед населення була надзвичайно гострою. З нагоди 25-річчя діяльності “Гуртка абстинентів” при Римо-католицькій духовній семінарії 2 лютого 1932 р. організовано урочисту академію. Виступали вокальний квартет та оркестр семінарії, декламували вірші, духовні наставники та керівники гуртка наголошували на важливості боротьби зі шкідливими звичками та впровадженні високих моральних і духовних принципів серед населення¹³.

Львів був потужним центром розвитку католицького релігієзнавства, тут діяли теологічний факультет Університету Яна Казимира, Польське теологічне товариство (ПТТ). Розвиток католицького релігієзнавства був започаткований у Європі христологічними, тринітарними, еклезіологічними суперечками між Вселенською Церквою та речниками ересей (реформації).

Католицьке релігієзнавство в міжвоєнний період розвивалося перш за все у наукових осередках, на теологічних факультетах університетів. Наукові кадри теологічних факультетів мали значно кращі можливості, ніж викладачі духовних семінарій, систематично обговорюючи релігієзнавчі проблеми на зібраннях наукових товариств як теологічних, так і позатеологічних. Участь працівників теологічних факультетів у діяльності наукових товариств, конгресах, круглих столах як місцевих, так і міжнародних піднесло престиж католицьких наукових релігійних

⁹ ЦДІАУ, м. Львів. – Ф. 832 (Римо-католицька духовна семінарія, м. Львів). – Спр. 37 (Статут гуртка священиків Львівського відділу “Спілка польських скаутів” 1920). – Арк. 40–42.

¹⁰ Там само. – Арк. 53.

¹¹ ЦДІАУ, м. Львів. – Ф. 832 (Римо-католицька духовна семінарія, м. Львів). – Спр. 18 (Статут секції абстинентів студентів римо-католицької духовної семінарії у Львові, 1934). – Арк. 2–3.

¹² Там само. – Арк. 33.

¹³ ЦДІАУ, м. Львів. – Ф. 832 (Римо-католицька духовна семінарія, м. Львів). – Спр. 27 (Програма урочистого засідання з нагоди 25-річчя діяльності “Гуртка абстинентів” при римо-католицькій духовній семінарії 1932). – Арк. 2.

досліджень. Університетські наукові осередки систематично обмінювалися напрацюваннями, а науковці жваво спілкувалися¹⁴.

Львівський осередок католицького релігієзнавства охоплював і католицькі видавництва, серед яких домінувало Товариство “Бібліотека релігійна”. Також у Львові діяла духовна семінарія, проводили філософсько-теологічні студії домініканці та бернардинці. Польське теологічне товариство засноване 1924 р. Бібліотечною базою для розвитку наукових досліджень були такі книгозбірні: університетська, Наукового товариства Оссолінських, капітульна та приватні – Баворовських та Дзедушицьких¹⁵.

Теологічний факультет Львівського університету, на відміну від Варшавського, функціонував ґрунтуючись на традиційній середньоевропейській моделі, подібно до теологічних факультетів Кракова та Вільна факультет виконував роль духовної семінарії, готуючи священничі кадри для РКЦ. Студенти теологічних факультетів цих університетів зазвичай були ще й семінаристами митрополичих духовних семінарій. Зрештою про це свідчить і національний склад студентів-теологів Львівського університету в 1930-х роках. У 1932/1935 н. р. тут навчалися тільки поляки. У 1935/1936 н. р. із 234 студентів було лише 2 греко-католики. У 1936/1937 та 1937/1938 н. р. з-понад 230 студентів-теологів лише 5, а в останній рік 1 представляли греко-католиків¹⁶.

Теологічний факультет був найменшим серед факультетів університету. Теологічні науки репрезентували п'ять кафедр: фундаментальної теології, догматичної теології, пасторальної теології, а дві інші – загальної моральної теології та детальної моральної теології – об'єднано 1937 р. Дві кафедри займалися викладанням біблійних наук – це кафедра письма Старого Завіту та кафедра письма Нового Завіту. Філософію представляла кафедра християнської філософії. Три кафедри (історії Вселенської Церкви, історії Церкви в Польщі і на Русі, християнської археології та історії християнського мистецтва) займалися по суті історичними науками¹⁷. Про розвиток теологічного факультету свідчили збільшення кількості науковців-теологів, розширення науково-дослідницької тематики, видавнича діяльність. Кафедри очолювали такі вчені: К. Вайс, Я. Степа, Ф. Лісовський, К. Ковальський, С. Скібневський, С. Франкль, М. Вецлав, А. Тимчак, М. Вишинський, Т. Мишковський, Я. Комарницький та ін. У 1922 р. створено кафедру допоміжних біблійних наук, що провадила виклади з біблійної археології, гебрейської мови та перекладу текстів Святого Письма з гебрейської. У середині 1920-х років її перейменовано в кафедру християнської соціології, яку очолював до 1933 р. А. Миткович¹⁸.

У міжвоєнний період на факультеті викладали такі предмети: “Християнська філософія”, “Біблійні науки Старого і Нового Завіту і східні мови”, “Церковна історія”, “Практична та моральна теологія”, “Догматика”, а в 1930-х роках

¹⁴ *Mikołajczyk M.* Warszawski i Lwowski ośrodek katolickiego religioznawstwa w Polsce Międzywojennej / *M. Mikołajczyk.* – Opole, 1987. – S. 15.

¹⁵ *Ibidem.* – S. 59.

¹⁶ *Encyklopedia LNHU імені Івана Франка в 2 т.* – Львів, 2011. – Т. 1: (А–К). – С. 64.

¹⁷ Там само. – С. 71.

¹⁸ *Mikołajczyk M.* Warszawski i Lwowski ośrodek katolickiego religioznawstwa w Polsce Międzywojennej. – S. 62.

“Християнська філософія”, “Біблійні науки”, “Історія Церкви”, “Патристика та історія релігії”, “Апологетика та догматика”, “Моральна теологія, канонічне право та соціологія”, “Практична теологія”, “Церковне мистецтво та гігієна”¹⁹.

Науковці теологічного факультету працювали над різними темами. Проблемні питання з історії релігії вивчав о. проф. С. Сидельський, котрий дискутував із Т. Желінським та Р. Гансінцем. У своїх працях учений досліджував питання генези християнства, аналізував впливи античних релігій країн Греції, Риму та Персії на раннє християнство. Жваво обговорювали дослідження П. Стаха “Комунізм на початках християнства та в сучасні часи”, що вийшла у Львові в 1926 р. У публікаціях того часу домінували традиційні питання філософії релігії. Наприклад, К. Вайс був автором праць “Бог, його сутність та істота” та “Погляди Канта, щодо доказів існування Бога”. Теологи, які працювали на факультеті висвітлювали організацію католицького релігієзнавства в Польщі та Європі, стан біблійної ономастики та біблійної археології. Накладом теологічного факультету в 1935–1938 рр. видано три томи збірника “Розвідки теологічного факультету Університету Яна Казимира” (*Rozprawy Wydziału Teologicznego UJK*), статті висвітлювали історію Церкви в Польщі, проблеми моральної і догматичної теології. Рада факультету надала ступені доктора та доктора габлітованого відповідно 34 та 29 особам. До 1938 р. Рада факультету нострифікувала ще чотири докторські дипломи, а 215 особам надала звання магістра теології²⁰.

Розвиток католицького вчення пов’язаний з активною діяльністю членів Польського теологічного товариства, очолював яке К. Вайс, а з 1927 р. – С. Сидельський. Товариство проводило наукові засідання, під час яких заслуховували реферати з філософії релігії, історії та психології релігії, біблістики. Польське теологічне товариство видавало кварталник “Теологічний огляд” (*Przegląd Teologiczny*), перші номери якого вийшли накладом товариства “Бібліотеки релігійної”, але вже в 1924 р. Товариство випускало наступні номери самостійно. “Теологічний огляд” став науковим органом ПТТ, кошти на видання якого частково виділяло Міністерство віросповідань. З 1931 р. кварталник змінив назву на “*Collectanea Theologica*”, що стало спробою вивести часопис на європейський католицький рівень. Важливими форумами стали загальнопольські з’їзди наукових теологічних осередків, які відбулися у Львові (1928), Варшаві (1933), Кракові (1938)²¹.

Церковна влада велику увагу приділяла католицьким товариствам, які провадили “світське апостольство Церкви”. Священічч організації консолідували душ пастирів, захищали їхні права, допомагали впливати на вірян. У міжвоєнний період Львів був релігієзнавчим центром, у місті функціонували теологічний факультет, семінарія, Польське теологічне товариство, що внесли свій вклад у розвиток теології.

¹⁹ Encyklopedia LNU імені Івана Франка. – С. 71.

²⁰ Mikołajczyk M. *Warszawski i Lwowski ośrodek katolickiego religioznawstwa w Polsce Międzywojennej* / M. Mikołajczyk. – *Studia i monografie* Nr. 133. – Opole, 1987. – S. 64,69.

²¹ *Ibidem*. – S. 72.